

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

1|2009:

Vysočina prohlubuje spolupráci s Podkarpaticím | Historie hovoří k současnosti: rusínské „osmičky“ a „devítky“ | Obrázky z Mukačeva | Zájezdy na Podkarpatskou Rus 2009 | Diskutujeme před valnou hromadou | Zamyšlení nad rozvojem turistického ruchu | Osudy malířů | Perspektivy a problémy odškodnění

Foto Ondřej Huteš

Pozvánka

na valnou hromadu
Společnosti přátel
Podkarpatské Rusi,
která se uskuteční

ve **sobotu 25. dubna 2009 v 10 hodin**
ve **společenském sále**

**Domu národnostních menšin,
Vocelova 3, Praha 2**

(doprava: metro C, stanice I. P. Pavlova
a tramvaje 4, 6, 10, 11, 16, 22).

Program:

1. Zahájení
  2. Volby mandátové, volební a návrhové komise
  3. Zpráva o činnosti výkonného výboru a o hospodaření v uplynulém období
  4. Zpráva revizní komise
  5. Informace o činnosti odboček
  6. Návrhy na organizační změny
  7. Diskuse
  8. Volby členů nového výkonného výboru a revizní komise
  9. Návrh usnesení, hlasování
- Závěr, volná beseda; předpokládané ukončení ve 14,00 hod.

O rusínských kulatých i nekulatých „osmičkách“ a „devítkách“ – a nejen o nich

V letech 2008 - 2009 se nám sešla celá řada kulatých i nekulatých výročí. Uplynulo 160 let od „jara národů“, revoluce 1848–1849, v níž Rusíni poprvé ve svých dějinách vstoupili na evropskou politickou scénu jako svébytný národ. „Jaro národů“ přineslo rusínské společnosti, kterou tvořili z 99% poddaní sedláci, zásadní změnu – zrušení poddanství, což uspokojilo a uklidnilo rusínskou vesnici. Rusínská nepočetná inteligence zaujala v této situaci vyčkávací pozici. Delegáti uherských Rusínů nebyli přítomni ani na Slovanském sjezdu v Praze v červnu 1848. V té době absolutní většina rusínských činitelů byla loajální vůči nové, revoluční maďarské vládě, ale přesto ji místní maďarská šlechta bezdůvodně obvinila z šíření panslavismu a zabránila zvoleným rusínským poslancům zúčastnit se práce parlamentu. Maďarští radikálové kolem skupiny Lajose Kossutha postupovali v duchu koncepce o vytvoření „jednotného politického maďarského národa“. Uznali veškerá občanská práva pro obyvatele Uher, ale žádná zvláštní práva národnostní, čímž vytvořili konfliktní situaci s početnými nemaďarskými menšinami včetně Rusínů

a zatlačili je na stranu císařského dvora. Rusínská inteligence v čele s A. Dobrjanským vypracovala první vlastní politický program: sjednocení Rusínů Uherské Rusi, Haliče a Bukoviny v jednu provincii v rámci habsburské monarchie, což bylo v plném souladu s koncepcí austroslavismu F. Palackého – federalizací Rakouska. Dynastie Habsburků byla v těžké situaci, potřebovala jakoukoliv podporu proti revolučním silám a proto kladně reagovala na rusínský program. A. Dobrjanský byl dokonce jmenován císařským komisařem u štábu ruských intervenčních vojsk, spěchajících na pomoc vídeňskému dvoru. Po porážce revolučních sil, hlavně maďarských, císař i rakouská vláda ztratily zájem o rusínský program. Jako náhražku rusínské provincie v říjnu 1849 bylo v rámci „reorganizace“ Uher povoleno vytvoření Užhorodského okruhu, jehož administrátorem se stal A. Dobrjanský. Rusínská inteligence mylně pochopila tento krok Vídně jako zřízení „Ruského (rusínského) okruhu“, v němž začala uskutečňovat Rusínům „prospěšná opatření“.

(Pokračování na straně 3)

Jak prosté

Paní Marie Horová – Myšaničová, zakladatelka nadace Marie a Václava Horových, slaví 25. dubna 2009 devadesáté narozeniny. K této příležitosti otiskujeme vzpomínku na oslavenkyni a na vznik její nadace. Za všechny členy a příznivce Společnosti i Podkarpatské Rusi paní Marii upřímně blahopřejeme. Mnohaha ljiti!

Dočetl jsem biografii Roberta Maxwella. Ano, Byl to ten všemi mastmi mazaný tiskový magnát. On, byt' podkarpatský kluk, chodil do školy obutý. Domů ale šlapal bos, o boty se dědil s bratrem. Jméno Maxwell přijal v Anglii.

Na pražské Bílé Hoře jsem před lety objevil mezi sousedy manžele Horovy. Ona vystoupila roku 1937 z vlaku od Jasiňy na Wilsonově nádraží. Prchla před sjednaným nerovným sňatkem. Sedla si na obrubník chodníku a plakala. Nikoho ve svém hlavním městě neznala. Ze strádání ji vyvedla řeckokatolická církev. Později vařila pro "jednodenního podkarpatského prezidenta" Vološina, pražského emigranta. Po osvobození matičky Prahy zavzvonili u jejího bytu důstojníci Směrše. Předehra k cestě na Sibiř. Svěřila se vrchnímu v kavárně. Před pár dny mu dala dobré spropitné a on ji pozval do kina, jen

Chcete-li naše publikace, raději neváhejte

Blížící se valná hromada možná přinese zásadní změny v organizační struktuře SPPR a není jasné, jakou formou, nebo zda vůbec bude nadále fungovat distribuce našich publikací. Chybí-li vám ještě nějaká publikace, kterou byste chtěli získat, doporučujeme udělat tak co nejdříve a to následujícím velice výhodným způsobem.

V předposledním časopisu Podkarpatská Rus 4/2008 je seznam položek a podrobný popis akce odkupu šesti jakýchkoliv našich publikací vydaných do roku 2003 za 100 Kč. V této akci budeme pokračovat do vyprodání zásob. Stačí soupis vámi objednávaných šesti publikací vložit spolu se 100 Kč bankovkou do doporučeného dopisu a zásilka vám bude doručena bez dalších poštovních poplatků. Tím samým způsobem lze objednat knihu o Alexu Bokšajovi – Gentleman trávníků a školních tříd, rovněž za 100 Kč. Dopisy adresujte na: Jiří Havel, Rostislavova 11, 140 00 Praha 4.

Dále nabízíme několik posledních výtisků našich novějších knih. Jedná se o vzpomínky generála Kričfaluših: Účtování s časem II za 140 Kč. První díl je bohužel rozebrán. Na skladu je i fotografická publikace Dřevěné kostelíky na Podkarpatské Rusi za 160 Kč, kterou jsme vydali v roce 2004. Tyto dvě publikace lze zaslat pouze na dobírku, z které vám ale budeme účtovat pouze 50%. Objednávejte na výše uvedené adrese, nebo elektronicky na j.v.havel@seznam.cz.

Na závěr chceme upozornit, že všechny publikace, které SPPR za dvacet let své činnosti vydala, lze získat, kromě tří již zcela rozebráných titulů, v knihkupectví ACADEMIA, Na Florenci 3, poblíž pražského Masarykova nádraží.

(jh)

Foto Petr Králík

Po válce tamy zbohatl, s nikým se nedělil a neslavně přišel o život.

Kamarádil jsem se na dálku se Samuelem Jelínkem. Vystěhoval se z Podkarpatské Rusi, když se oddělila od ČSR, do Kanady. Jeho farmu dvakrát spálil oheň. Když se znovu zomhl, napsal nám do Čs. ústavu zahraničního, že daruje dvě kravičky ze svého stáda Lidicím. To nešlo - Lidice nebyly obnoveny jako selská obec. Jelínek tedy aspoň koupil sekačku na udržování trávníku v lidickém růžovém sadu...

tak se znali. Václav Hora, navrátilce z hořkých stezek války, již prožil ve Francii, nabídl Marii rámě a požádal ji o ruku. Vzali se ze dne na den. Na dveřích hned vyměnili jmenovku Myšanič za Horová. Příslušníci NKVD ji víc nenavštívili.

Uplynulo 60 láskyplných let. Horovi prodali svůj rodinný domek, s tím, že je v něm noví majitelé nechají dožít. Co stžili, věnují dětem na Podkarpatsku. Těm z nich, které ne vlastní vinou trpí nouzí. Jak se v životě všechno opakuje...

BOHUSLAV HYNEK

POZVÁNKA

Klub Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi vás zve na posezení s písničkami a sklenkou vína

25. dubna 2009 v 17 hodin

ve společenském sále Domu národnostních menšin v Praze 2, Vocelova 3.

Odpočinuté hlasy a naladěné hudební nástroje vítány!

Výbor Klubu

KRÁTCE ODEVŠAD

Výzva

Vážené členové Společnosti, obracíme se na vás se žádostí, abyste zaplatili co nejdříve členský příspěvek složenkou, přiloženou do tohoto čísla PR. Připomínáme, že členský příspěvek činí 100,- Kč pro důchodce a studenty, 180,- Kč pro pracující. Pokud u vás došlo ke změně adresy (přestěhování, úmrtí apod), prosíme, abyste nám tyto změny nahlásili na adresu: SPPR, Dům národnostních menšin, Vocelova 3, 120 00 Praha 2. **Členský příspěvek je možný také zaplatit na valné hromadě.**

(ap)

* **Kdo to zná ve Volosjance?** Vážený čtenáři, obracím se na vás s prosbou. Dne 18. 9. 1919 se ve Volosjance č. 272, okr. Velikij Be-reznij narodil katoličce Anně Marusičové můj dědeček, Michail Marusič. Jako mladý muž odešel z Volosjanky do Čech, zde se roku 1949 oženil a strávil zbytek života v Chabařovicích jako horník. Se svou rodinou ve Volosjance časem ztratil veškeré kontakty. Zemřel, když mi byly 3 roky a já neměla příležitost dozvědět se, koho a za jakých okolností opustil a zda ve Volosjance stále žijí nějací moji vzdálení příbuzní. Ráda bych je kontaktovala a o minulosti svých předků se něco dověděla. Pokud

máte někdo informace, které by mi v pátrání pomohly, sdělte mi je, prosím, na e-mail kolaf.j@centrum.cz.

* **Výstava fotografií z Podkarpatské Rusi** byla zahájena 17. března tr. v Táboře v Muzeu fotografie Šechtla a Voseček. Autorem snímků je fotograf a kameraman Ferdinand Bučina (1909-1994), který v r. 1936 podnikl s Karlem Plickou cestu na Podkarpatskou Rus a přivezl odtud nádherné reportážní snímky. Výstava potrvá do června, lze ji navštívit každý všední den od 11 – 17 hodin.

První zahraniční cesta hejtmana Vysočiny vedla na Podkarpatsko

Začátkem března navštívil hejtmán kraje Vysočina Jiří Běhounek s doprovodem partnerský region Zakarpatské oblasti Ukrajiny. Účelem pracovní cesty byla zejména diskuse o konkrétních projektech spolupráce kraje Vysočina a Zakarpatské oblasti na rok 2009, prohlídka míst, kde se mají projekty realizovat, výměna kontaktů mezi hospodářskými orgány obou regionů, navázání spolupráce a příprava podnikatelské mise, která proběhne letos. Jiří Běhounek a Mychajlo Kičkovský podepsali Společné prohlášení reprezentantů partnerských regionů, jež vyjadřuje vůli vytvořit podmínky pro realizaci společných projektů v roce 2009: investiční akce ve školství, vzdělávání (Strymba, Lazeščyna) a v sociální oblasti (Tjačiv – zařízení pro postižené děti); účast turistických firem na Mezinárodní výstave Tureurocentr Zakarpattya 2009, organizace česko-ukrajinských táborů pro děti a mládež v obci Strymba a Lazeščyna Rachivského

Mychajlo Kičkovský a Jiří Běhounek při podpisu prohlášení

okresu a výměna zkušeností v odvětví školství, kultury a zdravotnictví.

Jiří Běhounek pozval zástupce partnerského regionu na návštěvu Vysočiny a navrhl spojení této návštěvy se zahájením Mezinárodního festivalu Petera Dvorského dne 1. srpna 2009.

Mychajlo Kičkovský poděkoval zastupitel-

ce kraje Vysočina Janě Fischerové za pomoc a podporu při jednáních Rady Evropy, kterých se oba účastní. Jiří Běhounek, Zdeněk Kadlec, Josef Nedvěd a Vasyľ Samandruľa obdrželi od ukrajinských kolegů ocenění za zásluhy na rozvoji partnerství kraje Vysočina a Zakarpatské oblasti Ukrajiny. K úspěchům jednání v průběhu pobytu, jehož se účastnili také náměstek hejtmána Libor Joukl, ředitel Krajského úřadu kraje Zdeněk Kadlec a zástupce Krajské hospodářské komory Ivan Kameník, přispěl velkou měrou i konzul ČR ve Lvově František Lokaj. Díky němu byla mezi krajem a Generálním konzulátem navázána aktivní a dobrá spolupráce.

Při návštěvě Zakarpattí nezapomněli představitelé Vysočiny u příležitosti výročí narození T. G. Masaryka (7. března) položit věnce k jeho bustě. Setkali se zde rovněž s krajskými spolky, s nimiž kraj dlouhodobě spolupracuje.

KATEŘINA NEDVĚDOVÁ
Krajský úřad kraje Vysočina

O rusínských kulatých i nekulatých „osmičkách“ a „devítkách“ – a nejen o nich

(Dokončení ze strany 1)

Dne 28. března 1850 však byl Užhorodský okruh rozhodnutím ministra A. Bacha zrušen. Rusínská inteligence označila tento krok za „katastrofu v Užhorodě“. Byla to skutečně katastrofa pro rodící se národní rusínské hnutí, pro národní obrození Rusínů. Přesto to byl významný milník v rusínských dějinách, který znamenal uznání Rusínů jako svébytného národa a byl prvním pokusem o rusínskou regionální státstnost.

Na další osudové „8“ a „9“ Rusíni museli čekat 70 let. Totální porážka v první světové válce vedla k rozpadu habsburské monarchie a pokojné revoluci v Uhrách. Snaha nové maďarské vlády uchovat celistvost Uher a vytvořit „Podunajské spojené státy“ nebyla úspěšná. Nabídku autonomie přijali pouze někteří zástupci Rusínů. Dne 21. prosince 1918 vláda v Budapešti zákonem č. X vyhlásila zřízení autonomní rusínské provincie Ruská krajina, avšak jaksi „zapomněla“ vymezit její hranice. Byla to pouze politická hra, v níž rusínští činitelé odmítli hrát roli, jež jim byla určena. Ideu Ruské krajiny v rámci Maďarska definitivně pohřbili na jaře 1919 maďarští komunisté.

Ve stejné době se konala intenzivní jednání mezi T. G. Masarykem a vedoucími činiteli rusínských emigrantských spolků v USA o připojení „staré vlasti“, Uherské Rusi, k Československu. Na tuto myšlenku přistoupily i domácí „rady“ v Prešově, Užhorodu, Svaljavě a Chustu, kteří ve své politické orientaci nebyli jednotní. Orientace Rusínů na Rusko odpadla kvůli strachu před bolševismem, ukrajinské státy, vyhlášené ve Lvově a Kyjevě (ZULR, ULR), díky své slabosti záhy padly, promaďarští čini-

tele ztratili oporu po komunistickém převratu v Maďarsku. Idea připojení k Československu se pro absolutní většinu politicky aktivních Rusínů stala spásnou nutností. 8. května 1919 se v Užhorodu konala společná schůzka zástupců místních „rad“ a amerických Rusínů, na níž bylo rozhodnuto o připojení Podkarpatské Rusi k Československu. Region Rusínů se stal také objektem diplomatických jednání na nejvyšší úrovni na pařížské (Versailleské) mírové konferenci za přítomnosti rusínské delegace. Mírovými smlouvami podepsanými v Saint-Germain-en-Laye (10.9.1919) a na zámku Velký Trianon (4.6.1920) mezi státy Dohody, Rakouskem a Maďarskem byla Podkarpatská Rus právoplatně začleněna do Československé republiky jako její autonomní území. Skončily útrapy válečných let a poválečné dvojí okupace (maďarské Rudé armády a rumunských jednotek). Podkarpatská Rus se stala součástí jednoho z nejvyspělejších států Evropy a sdílela s ním léta prosperity ale i tragédii další „osmičky“ a „devítky“, 1938–1939. Nadějný vývoj rusínské společnosti v demokratickém Československu ukončil mnichovský diktát. Následovaly měsíce agónie v podmínkách krátkodobé autonomie tzv. Karpatské Ukrajiny v režii ukrajinských přivandrovalců-megalomanů, řízených z Berlína. Tato fraška skončila 14. – 15. března 1939 definitivním rozpadem Československé republiky a obsazením Podkarpatské Rusi maďarskou armádou. Maďarský premiér P. Teleki uvažoval o zřízení Karpatského samosprávného vojvodství, avšak narazil na tvrdý odpor generality a maďarských nacionalistů. Přesto v té době byla Rusínům poskytnuta de facto kulturně-národní autonomie se zřízením svérázné rusínské Akademie věd (Podkarpatskoje Obščestvo

Nauk), fungováním 16 periodik, včetně vědeckého ročníku Zorja-Hajnal, rusínských škol, nakladatelství. To všechno rázem skončilo po anexi Podkarpatské Rusi Sovětským svazem na podzim 1944, na níž se podílel i prezident ČSR v exilu dr. E. Beneš.

Černou „osmičkou“ pro Rusíny, v tu dobu již „zakarpatské Ukrajince“, se stal rok 1948, začátek kolektivizace. Proběhla rychlé a bezohledně. Bránci se sedláci byli tvrdě trestáni, 2 200 z nich putovalo do GULAGU. Kolektivizace zvláště citlivě zasáhla rusínskou společnost, převážně rolnicko-zemědělskou. Zničila její přírodní rytmus fungování, těžce nabytý v Rakousko-Uhersku a první ČSR, zlikvidovala právní kulturu. Nucenou sezónní migrací po prostorách SSSR za prací a obživou rozbýjela tradiční rodinná pouta a v konečném výsledku ničila svébytnou národní kulturu. Závěr sovětské apokalypsy s rozpadem SSSR byl spojen s nevídanou státní loupeží – bezohlednou konfiskací veškerých bankovních úspor obyvatel.

Rozpad sovětského bloku v roce 1989 a posléze i samotného Sovětského svazu vzbudil u Rusínů naději na lepší časy. Někteří z nich dokonce snili o obnovení státního svazku s Čechy a Slováky, avšak nové československé vedení neprojevalo žádný zájem o bývalou východní provincii ČSR, necítilo spoluzodpovědnost za „rusínský Mnichov“, sovětsko-československou smlouvu o odstoupení Podkarpatské Rusi-Zakarpatské Ukrajiny Sovětskému svazu od 29. června 1945. Rusíni byli ponecháni na pospas další tvrdé ukrajinizaci v novém státě – Ukrajině, která zdědila sovětskou zrezivělou centralizaci, unitarizmus a lhostejnost k regionálním kulturám a jejich nositelům.

IVAN POP

Průvodce, jaký se zřídka vidí

V knižnici Klubu československých turistů vyšel v roce 1936 jako šestý svazek turistický průvodce **Podkarpatská Rus**, který zpracoval Jaroslav Dostál. Nyní její reedici vydaly krajanské organizace na Podkarpatské Rusi (Užhorodská společnost české kultury J. A. Komenského, Klub T. G. Masaryka, Užhorodský spolek Slováků) a Zakarpatský spolek pro ochranu památek. Je to skvělý ediční počín, za nějž lze šéfredaktora **Ivana Latka** jen chválit. Za první republiky se kniha těšila velkému zájmu všech turistů, kteří směřovali na východ tehdejší republiky i těch, kdo se na Podkarpatskou Rus chystali k delšímu pracovnímu pobytu. A není divu, vždyť šlo o fundovaně, velice podrobně a důkladně zpracovaný text. Poctivé dílo. Obsahuje rozsáhlé informace o historii i správním uspořádání regionu, o jednotlivých

lokality, turistických stezkách, nástiny turistických tras, informace o pamětihodnostech, fauně i flóře, o dopravě atd. Nechybí užitečné přehledy věcných údajů, rejstříky, fotografie, seznam obcí a jiná užitečná fakta.

Zkrátka, dá se říct, že rozsah i obsah přesahuje běžné vybavení turistického průvodce. Však se tato kniha také stala nejen nezbytným souputníkem turistů i všech, kdo si chtěli rozšířit znalosti v oblasti zeměpisu či historie. Původní vydání publikace lze patrně najít v nejedné knihovně našich členů, zděděné po předcích. Pokud ne, rozhodně stojí za zakoupení. Ani po více než 70 letech totiž nezestárla. Má nejen historicko-archivní hodnotu, ale i poznávací význam. Jen těžko lze jinde najít takto úplný soubor informací.

(ap)

Foto Ondřej Huleš

Kohout z Koločavy

Po prvé se sešli příznivci Klubu Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi

Ustavující valná hromada Klubu Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi se uskutečnila 31. ledna 2009 v Domě národnostních menšin v Praze. Sešli se zde první zájemci o činnost v této nové organizaci. Společně zazpívali rusínské hymny „Podkarpatskije Rusyny“ a „Ja Rusyn byv, jem i budu“, vyslechli úvodní vystoupení Volodymyra Pohody, zvolili první výbor a vyměnili si názory a náměty. První výbor byl zvolen se složením: Sofia Boshakova, Tomáš Pilát, Agáta Pilátová, Volodymyr Pohody, Ivan Tančinec.

Během jednání zazněla řada podnětů, dotazů i nabídek ke spolupráci. Mluvívalo se o náplni činnosti; kladný ohlas měl názor, aby se Rusíni i Češi v rámci Klubu scházeli především k společnému posezení a besedám, ke zpívání, zkrátka k společenským a zábavním akcím. Účastníci upozornili i na to, aby Klub nezapomínal, že v Česku našli domov nejen Rusíni z Podkarpatska, ale také ze Slovenska. Někteří vznesli otázku, proč bylo třeba založit vedle Společnosti přátel Podkarpatské Rusi další organizaci. Psali jsme o tom podrobně v loňských číslech našeho časopisu, lze jen stručně zopakovat: Postupem času vyvstala potřeba nikoliv snad změnit, ale rozšířit, obohacovat, oživit modernizovat i práci naší organizace, kromě historie se zabývat současností, zejména pak reflektovat problémy Rusínů, kteří se čím dál hojněji začali stěhovat do Česka. Úřad vlády ČR ustavil Radu pro národnostní menšiny, která přizvala SPPR k účasti na své činnosti jako organizaci národnostní menšiny. Snahy o rozšíření názvu i činnosti naší organizace se však staly pro některé jednotlivce ve výkonném výboru nepřijatelné a nesouhlasili s nimi. A pro ty z nás, jimž jde o to, aby organizace sdružovala také rusínskou národnostní menšinu a byla základnou i pro ni, a zároveň aby vyvíjela moderní, současnosti odpovídající činnost, vyvstala potřeba založit novou organizaci. Věříme, že první valná hromada takové aktivity nastartovala. Srdečně všechny do Klubu Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi zveme.

Zájemci o členství a informace: pište na adresu klubu Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi, Dům národnostních menšin, Vocelova 3, 120 00 Praha 2.

(ap)

Turistické zájezdy na Podkarpatskou Rus – 2009

Její nabídka je opět připravena: zájemci se vše potřebné mohou dovědět buď na internetových stránkách: <http://subcarpatia.unas.cz/> nebo z podrobné nabídky, kterou Vám na požádání zašlu poštou.

Termíny zájezdů:

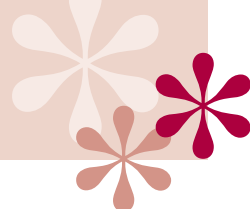
střední oblast	25.7. až 2.8. 2009	6 700 Kč
	29.8. až 6.9. 2009	6 700 Kč
východní oblast	4.7. až 12.7.2009	6 700 Kč
	15.8. až 23.8.2009	6 700 Kč
kombinované – stř. + vých. obl.	30.5. až 6.6. 2009	6 700 Kč
	13.6. až 25.6.2009	8 900 Kč

Oproti loňskému roku je nabídka pestřejší, upozorňuji především na delší kombinovaný zájezd, který téměř naplňuje program obou oblastí a proto je cenově velmi výhodný.

Rovněž díky dlouhodobé spolupráci s pojišťovnou Kooperativa se cena Vašeho pojištění ve výši 20 Kč/osoba a den, resp. u osob nad 70 let ve výši 40 Kč/osoba a den vztahuje na celý pojišťovací balíček, t. j. pojištění léčebných výloh v zahraničí, cestovní pojištění, pojištění škody způsobené třetí osobě, pojištění proti ztrátě zavazadel a pojištění storna poplatků.

Proto letos neváhejte a urychleně se přihlaste – k účasti Vás zve

CK SUBCARPATIA - Brno
Ing. Libor CHYTILEK
615 00 BRNO 15 – Škrochova 35
tel.: 604 691 299

Obrázky z Mukačeva

Mukačevo není pouze sídlem jednoho z dvanácti okresů Podkarpatské Rusi. Dějiny mu především přičly významnou roli v kulturním a duchovním obrození Rusinů a také v hospodářském rozvoji Podkarpatska, byť průmysl zde nedosáhl obdobné úrovně jako v západních částech Rakousko-Uherské monarchie. Jestliže mukačevský hrad (Palanok) sloužil od 11. století především jako opěrný bod obrany proti vpádům Kumánů, Tatarů a jiných dobyvatelů z východu, pak z osady pod hradem se postupně vyvinulo důležité středisko obchodu, řemesel a pěstování vinné révy. Na přelomu 14. a 15. století vládl nad mukačevským panstvím Fedor Korjatovič, kníže z Podolí, a jeho rodina. Korjatovič založil v sousedství Mukačeva klášter na Černečí hoře, který se postupně stal studnicí kultury, věrouky i písemnictví v zemi pod Karpaty. Klášter byl po celá staletí oporou víry a šířitelem učení Kristova. Je v něm vzácná knihovna, nejstarší na Podkarpatské Rusi, čítající více než 10 000 cenných děl včetně sbírky starých rukopisů a ručně psaných žalámů.

Když v první polovině 17. století přechází vlastnictví hradu do rukou sedmhradského panovnického rodu Rákócziů, postavení města se změnilo. Za jejich správy se Mukačevo nejednou stalo výchozím bodem významných událostí. Boje kuruců – labanců, povstání Thökölyho a hrdinná obrana hradu v letech 1685-1688 pod vedením Heleny Zrínské, to všechno mělo za následek, že jméno Mukačevo bylo připomínáno po celé Evropě. Vůdce protihabsburského povstání František II. Rákóczi se často zdržoval v Mukačevě. Bydlel na hradě nebo ve svém zámku ve městě, zvaném Bílý dům, kde přijímal také zahraniční vyslance a pořádal na jejich počest dvorské slavnosti. Po porážce Rákócziho odboje daroval král Karel III. mukačevské a činadlovské panství hraběti Schönbornovi. Hrad však zůstává v rukou krále a později, v období let 1855-1897, se zde nachází vězení. V roce 1873 se Mukačevo stává městem se zřízeným magistrátem a tento charakter si zachovává i do 20. století.

Rozpadem Rakousko-Uherska v r. 1918 se zásadně mění geopolitická situace střední a východní Evropy. Dne 30. 4. 1919 přicházejí do města první čs. vojenské jednotky 111. domobraneckého pluku. Výhodná poloha Mukačeva ve středu země a jeho silné kulturní, hospodářské a finanční zázemí dávají městu nemalou výhodu v soupeření s Užhorodem o získání statutu hlavního města Podkarpatské Rusi. Starosta města MUDr. P. Petrigalla od r. 1923 neúnavně přesvědčuje pražské vládní kruhy a poslance parlamentu v Praze, aby se Mukačevo stalo sídlem zemské politické správy. V poslanecké sněmovně je v r. 1927 dokonce projednáván příslušný návrh zákona, který však není schválen a postavení Užhorodu jako hlavního města země je definitivně potvrzeno.

Období po r. 1919 lze právem považovat za

Pouliční ruch v Mukačevě. Budova vpravo je známý hotel Csillag (Hvězda).

výrazný mezník v rozvoji Mukačeva ve všech směrech, což se týkalo zejména obchodu, průmyslu, kulturního života, rozvoje infrastruktury i oblasti vojenské.

Z průmyslu zde byly zastoupeny továrna na tabákové výrobky, Jihokarpatská rafinerie oleje, nábytkářské dílny (firmy Blum, Labor), lihovar, cihelny, pivovar v Podhorjanech, octárna Marcus Nobis a škrobárna. Město bylo sídlem posádkové správy (19. pěší pluk, jehož část byla ubytována na Mukačevském hradě, 112. dělostřelecký pluk, 10. jezdecký pluk, převelený sem v r. 1937 z Berehova) a vojenské nemocnice. Různorodost obyvatelstva vyvolala potřebu škol, zejména školy obecné a měšťanské s vyučovacími jazyky rusínským, českým, židovským a maďarským. Kromě českého a rusínského gymnázia se v Mukačevu nacházelo gymnázium hebrejské (ředitel Ch. Kugel od r. 1924), rusínský učitelský ústav, český učitelský ústav, vedený zatímním správcem prof. J. Štrobachem, obchodní akademie, živnostenské školy. Ve městě bylo divadlo, kino Scala, ve své době s nejmodernějším vybavením. Dětský domov pro stovky dětí (ředitel J. Frantál) patřil k chloubám Československa – jezdily sem delegace snad z celé Evropy. Po vzoru Užhorodu byla také v Mukačevě v r. 1937 založena cikánská škola.

Zde bych se blíže zastavil u rusínského gymnázia v Biskupské ulici, které ve 20. až 30. letech vedli ředitelé M. Dragula, A. Bunganič a I. Popovič. Příznivé podmínky demokratické ČSR a kvalifikovaný profesorský sbor gymnázia ve velké míře přispěly k formování nové vzdělané generace na Podkarpatsku z řad absolventů gymnázia (E. Antalovský, V. Homonaj, A. Bicko, P. Cibere, I. Kovač, I. Ljavinec, K. Bunganičová, A. Karabeleš a další). Generace, která byla připravována k univerzitním studiím a později k postupnému převzetí správy země. Působení absolventů jiného rusínského vzdělávacího zařízení – učitelského ústavu – také významně ovlivnilo úroveň domácího školství po celé zemi.

Ministr zahraničních věcí E. Beneš při návštěvě Mukačeva 4. – 5. 5. 1934

Také český učitelský ústav připravil v období 1929-1939 přes 200 učitelů, z nichž část započala svou profesní dráhu právě na nejvýchodnější výspě republiky. Podkarpatský venkov představoval bohatý zdroj literární inspirace pro Mukačeváky J. Drozda a E. Vávrovského. Zde je také na místě ocenit nevšední talent manželů Čácalových a Zd. Kotase, neúnavných organizátorů každoročních sjezdů „Kantorských Mukačeváků“ v letech 1962-2006. Tito skromní vzdělanci byli ve svých aktivitách vedeni těsným poutem a láskou k městu, kde prožili mládí a snad nejšťastnější období svého života.

Není pochyb, Mukačevo s počtem přibližně 30.000 obyvatel mělo jistou přitažlivost i pro většinu Čechů a Moravanů, které sem osud zavál za první republiky. Podnikatelé, profesori a učitelé, vojáci a zaměstnanci státní správy, dělníci a řemeslníci různých profesí, již zmiňovaní studenti – ti všichni přišli do nového rusínsko-maďarsko-židovského prostředí realizovat své životní touhy a plány.

(Pokračování na straně 6)

Foto archiv

Foto archiv

Obrázky z Mukačeva

(Dokončení ze strany 6)

Vedle renomovaných společností a podniků jako Baťa, Nehera nebo Oděvy Prostějov ve městě úspěšně působí i další čeští podnikatelé, obchodníci i živnostníci: stavitelská firma inž. Fanta a inž. Kolena, arch. F. Boleslavský, nakladatelství Novotný a Bartušek, Purnova cukrárna, restaurace „Českobudějovická bouda“ Linhart,

lahůdkářství Pytloun, řeznictví a uzenářství Čadil, knihár Kořenek a jiní. Jediněná sakurová alej na bývalé ulici Korjatoviče je dodnes památkou na jejího tvůrce inž. Mišáka ze státní pokusné zemědělské školy. Dobovou kuriozitou Mukačeva byla také želví farma, vedená rotmistrem Ješátkem. Připomeňme, že Mukačevo se stalo rodištěm několika známých krajanů – básníka R. Preisnera, malíře J. Kristoforího, sbornístra J. Cyruse a dalších.

Nedílnou součástí Mukačeva byli Židé. Ved-

le hlavní synagogy měli 20 modliteben a vlastní školy. Ovládali značnou část obchodu a peněžnictví, zabývali se také řemeslem a různými živnostmi. Když v průběhu oslav 10. výročí vzniku ČSR 28. 10. 1928 odezněl slavnostní projev starosty P. Petrigally a uskutečnilo se defilé vojenské posádky, v kostelích a hlavní synagoze se konaly bohoslužby. Pozoruhodný byl výkon židovského chóru, který za přítomnosti vrchního mukačevského rabína Ch. Spiry zazpíval čs. hymnu v hebrejském jazyce. Ještě větší pozornost vzbudila svatba Frimy, dcery Ch. Spiry, s B. Rabinoviczem ve dnech 14. 3. – 16. 3. 1933. Událost zaznamenaly nejen místní noviny Die Judische Zeitung, ale také americká filmová společnost 20th Century Fox. Mukačevo v tomto období zažilo nevídaný nápor 6000 hostů, kteří chtěli být svědky nevěsní podívané.

Společenský život ve městě ovlivňovali i příslušníci maďarské kulturní avantgardy. Mukačevo, rodiště nejznámějšího maďarského malíře M. Munkácsyho, se stalo tvůrčí dílnou malířů G. Virága, A. Beregiho, prof. Morvaye a dalších. Výčet pamětihodností města by nebyl úplný bez zmínky o muzeu Lehoczského, které sídlilo v Komenského ulici. T. Lehoczský, povoláním advokát, vytvořil v průběhu desetiletí unikátní archeologickou sbírku z doby bronzové a železné, dále shromáždil velké množství historických zbraní a různých církevních a cechovních památek. Většina sbírek se dnes nachází na Mukačevském a na Užhorodském hradě.

Co ještě dotvářelo neopakovatelného genia loci Mukačeva? Podle vzpomínek pamětníků to byl jistý orientální ráz města, rovněž však již zmiňovaná náboženská a kulturní rozmanitost jeho obyvatel a převládající duch tolerance, který pomáhal udržovat pro obyvatele města vcelku nekomplikované podmínky pro každodenní život. Četné domky a sklepy v okolních vinicích a ovocných sadech nabízely výborná mukačevská vína a byly zejména o svátcích cílem mnoha návštěvníků. Kromě moderního plaveckého bazénu umožňovaly příjemné osvěžení lázně Lovačka na západním předměstí Mukačeva. Střediska místních „kněžek lásky“ v Hudebnické a Kostelní ulici rovněž patřily ke koloritu města, i když se knižní průvodci o nich příliš nezmiňovaly...

Rád se vracím Mukačeva, města osudových historických událostí a silných životních příběhů.

VLADIMÍR KUŠTEK

Humor v rusínských (milostných) písních a popěvcích

Přes ta uplynulá desetiletí od mého dětství strávená na PR nevymizely mi z paměti písně a popěvky, v nichž se zračí humorná mysl tamního lidu. Přes životní svízele nechybí v textech písní dobrá nálada i nezdolný optimismus. Jazyk i text mají jistě daleko do mluvnické dokonalosti a jsou směsicí jakési rusínsko-česko-slovenské mluvy, ale mnohdy bude jistě potěšen jejich srozumitelností. Tak třeba v popěvku *A moj milij takij byl, hledal koně – na ňom byl – nacházíš laskavý úsměšek bez zlého ironizování*. Stejně tak v písní *Oj ty znal, mene bral – ja neznavu žaty, najdy mene cholodoček, gde budu ležaty...* nehledej výsměch nad pozdním trpkém prozření

partnera, jakou si to odpudivou „lenošku“ vzal. I zde jde jistě o škádlení zamilované dvojice. Taktéž v oblasti erotiky nemohl chybět humor. V konečné fázi svádění „děvušky“ bylo možno slyšet vítězné povykování milovníka: *Děvuško, děvuško ho ho ho – vidyš mene holyho!*

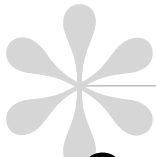
Stávalo se ovšem, že se milenec partnerce zpronevěřil a ta se pak nevyhýbá krutému posměchu: *Janku, Janku, uchopil sa za Maďarku – Maďarka mu prepočila – že mu pucka prehorila...* hlásala na adresu nevěrníka zhrzená milovnice. (Puckou se tu míní část těla, kterou žena nevlastní.)

I v rozličných příslovích lze najít zrnka moudrosti snoubících se s humorem. Například pro

delikátní případ, kdy se přihodí členu společnosti něco lidského a nastane trapné vzájemné podezírání, vytasí se na předpokládaného pachatele s úslovím: *Gdo sja oholosil, toj sja oporosil...*

Jistě by si každý z nás vybavil nějakou píseň či popěvek, ze kterých by se dala svázat pestrobarevná kytkice z květů rusínských písní. Mé zaměření na humor v nich bylo jen krátký výběr z množství žánrů, jimiž se tento nepočtený lid raduje a pro který zůstává píseň často jedinou posilou v přemáhání nelehkých životních podmínek.

JAN ROMAN

Osudy kostelíka na Petříně a obrazu TGM

V Podkarpatské Rusi č. 4/2008 vyšel článek Vlastimila Svobody Podněty k zamyšlení o osudech jednoho kostelíka a obrazu, kde se píše o dřevěném kostelíku z Medvedovců u Mukačeva, který byl do Prahy přenesen roku 1929 u příležitosti desátého výročí začlenění Podkarpatské Rusi do Československé republiky. Autor navrhuje, aby se kostelík stal součástí národopisného oddělení Národního muzea, kde by mohla být nějaká expozice, a venkovní prostor by se dal využít k vystoupením folklorních (i rusínských) souborů. Při rozhovoru s vedoucím národopisného oddělení Národního muzea panem PhDr. Janečkem vyplynulo, že nelze tento návrh uskutečnit jednak proto, že kostelík je v majetku městské části Praha 5, a jednak je ve správě pravoslavné církve, kterou je také využíván k liturgickým obřadům.

Autor článku se dále zmiňuje o obrazu TGM a Edvarda Beneše, který zdobil kancelář guvernéra Podkarpatské Rusi a posléze byl za maďarské okupace a v sovětské éře ukrýván panem učitelem Bokotejem z Chustu. Obraz byl prostřednictvím pánu ing. arch. Pilipa a ing. Šraila zakoupen Národním muzeem. Na náklady Národního muzea byl restaurován a posléze systematicky evidován v podsbírcce oddělení novodobých českých dějin Národního muzea. Veřejnosti byl za velkého zájmu prezentován v hlavní budově Národního muzea na Václavském náměstí u příležitosti dne muzeí roku 2001. Obraz mohli spatřit také účastníci Světového kongresu Rusínů v Praze na podzim téhož roku.

Restaurátorským zásahem se obraz podařilo zachránit před zkázou, nicméně po mnohale-

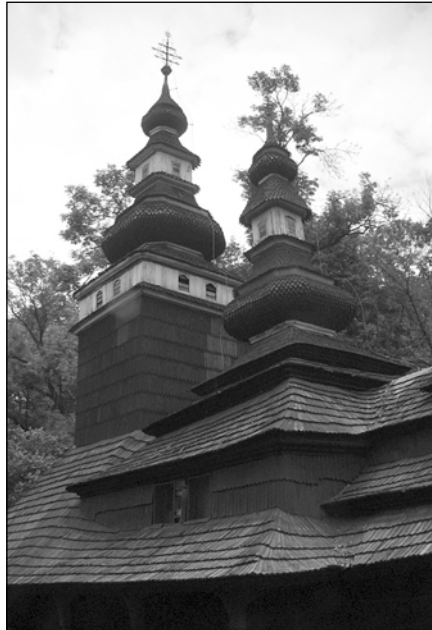

Foto archiv

tém ukrývání v nevhodných podmínkách došlo k nevratným změnám, proto musí být uloženo v depozitáři, kde je přechováváno v optimálních podmínkách a chráněno před nepříznivými vlivy. S obrazem je tedy „zacházeno důstojně“ a v žádném případě nepřipadá v úvahu, že by měl být ze sbírky Národního muzea převeden Čs. obci legionářské nebo jiným společenstvem. Jak bylo možné se v nedávné i vzdálenější minulosti přesvědčit, Národní muzeum se nevyhýbalo prospěšné spolupráci s nejrůznějšími občanskými společnostmi a sdruženími.

Proto je možné zmíněný obraz stejně, jako další předměty ze sbírek, za přesně stanovených pravidel a při dodržení nutných podmínek na kratší či delší dobu zapůjčit.

Před časem se na stránkách časopisu objevila také zpráva o vytvoření Kulturního a historického centra Podkarpatské Rusi, kde by bylo možné prezenčně studovat publikace a vybrané dokumenty související s děním na Podkarpatsku. Pro tyto účely jsme předpokládali využití vybrané místnosti v areálu Národního památníku Vítkov, jehož správou bylo oddělení novodobých českých dějin, v rámci Národního muzea, pověřeno. Vzhledem k tomu, že v současné době probíhá potřebná a dlouho očekávaná rekonstrukce Národního památníku a pracovníště oddělení je přechodně umístěno v nouzových prostorách, nemůžeme v naší činnosti pokračovat podle původních předpokladů. Zlepšení nemůžeme očekávat ani v nejbližší budoucnosti, kdy Národní muzeum čeká celková generální oprava hlavní budovy a s tím související stěhovací práce. Vedle toho čeká pracovníci oddělení novodobých českých dějin mnoho práce, jednak v souvislosti se znovuootevřením Národního památníku po rekonstrukci, kdy běžný provoz opraveného areálu bude zahájen na jaře roku 2010 a jednak spolupráce na přípravě stálé expozice Národního muzea, která bude otevřena po generální rekonstrukci.

Nehledě na ztížené podmínky chci čtenáře ujistit, že pracovníci oddělení novodobých českých dějin jsou dle možností připraveni k další spolupráci.

PETR SKALA

Turistické značení ohrožuje hory

Už při prvním pohledu na časopis Podkarpatská Rus č. 3/2008 mě zabolelo u srdce: Titulek hlásal: Nové stezky ve stopách Klubu čs. turistů.

Známe to od nás... Nejprve turistické značení, potom horské chaty a hotely, k nim asfaltové silnice. Následují cyklostezky, lanovky a sjezdovky. Do hor se valí davy turistů. Aby zůstaly uchráněny poslední zbytky kdysi bohaté přírody, zavádí se složitý systém zákazů a pravidel. Tam kde dříve bylo možné chodit bez omezení, přespat a rozdělat oheň, se smí už jen po značené stezce. Každý váš krok pečlivě sledují strážci přírody a za přestoupení pravidel vás neprodleň pokutují. Ano, turistickým značením to začíná ...

Asi před dvěma lety jsme s přítelkyní chodili po Podkarpatské Rusi. Vyrazili jsme z Dubového a stoupali na Apeckou. Odpoledne se přihnaly mraky a začalo silně pršet. Raději jsme už dále nepokračovali a na jednom z postranních hřebenu krytí terénní vlnou jsme rozdělali stan. Další den se trochu vyčáslilo, mraky se občas

trhaly. Dosáhli jsme vrcholu Apecké a pak nám několik hodin trvalo, než jsme se trefili do správného sedla, ze kterého pokračuje lesnatý hřeben na Tempu a dál na poloninu Svídovec. Další den padla tak hustá mlha, že jsme raději celý den zůstali ve stanu pod Tempou. Nahoru jsme si netroufali, abychom nezabloudili. Pokračovali jsme až další den.

Nedávno mi vyprávěl kamarád, jak letos s přáteli v husté mlze ztratili cestu, když se od jezera Dohjaska snažili dostat na hlavní hřeben poloniny Svídovec. Namísto do Ústí Čorné se zatoulali do Kobylí Poljany a nakonec došli zpátky do Rachova. Po několikadenním bloudění velmi uvítali otevřenou náruč civilizace, konečně se pořádně najedli a skončili v sauně.

Obě příhody mají společné jedno: nestaly by se, pokud by na podkarpatskoruských poloninách bylo důkladné turistické značení včetně tyčí na hřebenu, jak to známe třeba ze Slovenska.

(Pokračování na straně 8)

Podkarpatská Rus
Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

3|2008:
[O Titovu] [Stav jednání o odškodnění] [Grant Nadace manželů Horových: 150 tisíc Kč dětem na Podkarpatsku] [Typy pro valí knihovnicu] [Rodný kraj: Jak se stát doma prokem] [Četři malí v karpatském kraji] [Tramotry na cestách] [Diskutujeme o stávající i nové organizaci]

Skutky a odkazy

Je zřejmé, že diskuse o podkarpatské Rusi není jen o podkarpatské Rusi, ale o celém světě. Podkarpatská Rus je v ústředí pozornosti nejen v naší zemi, ale i v zahraničí. V tomto čísle se dozvíte mnoho zajímavostí o naší zemi a o světě. Podkarpatská Rus je v ústředí pozornosti nejen v naší zemi, ale i v zahraničí. V tomto čísle se dozvíte mnoho zajímavostí o naší zemi a o světě.

Nové stezky ve stopách Klubu čs. turistů

Na jihovýchodě Podkarpatské Rusi, v blízkosti městečka Kamenec, se nachází krásná přírodní památka. Nové stezky vedou turistů k nejkrásnějším místům této oblasti. Podkarpatská Rus je v ústředí pozornosti nejen v naší zemi, ale i v zahraničí. V tomto čísle se dozvíte mnoho zajímavostí o naší zemi a o světě.

Pozvánka

Společnost přátel Podkarpatské Rusi zve všechny zájemce na setkání v Praze. Místo konání: Praha, Národní muzeum, oddělení novodobých českých dějin. Datum: 15. října 2008, 18:00 hod. Přijďte se setkat s přáteli z celého světa a dozvědět se mnoho zajímavostí o Podkarpatské Rusi.

Znovu o věcech Ústí Čorné

Ústí Čorné je město v Podkarpatské Rusi, které má dlouhou historii. V tomto čísle se dozvíte mnoho zajímavostí o tomto městě a o jeho okolí. Podkarpatská Rus je v ústředí pozornosti nejen v naší zemi, ale i v zahraničí. V tomto čísle se dozvíte mnoho zajímavostí o naší zemi a o světě.

Turistické značení ohrožuje hory

(Dokončení ze strany 7)

Ovšem ani já, ani moje přítelkyně, ani můj kamarád bychom neměnili. Zůstal v nás hluboký zážitek, který budeme vždy „dávat k lepšímu“, když se bude o Podkarpatské Rusi mluvit. Navždy budeme k přírodě Podkarpatské Rusi pociťovat úctu.

K tomu, aby se člověk dostal na poloniny a mohl se těšit výhledem na moře hor všude dola, nepotřebuje turistické značky a tím méně další „turistickou infrastrukturu“. Stačí aspoň hrubá mapa, kompas a něco komunikativnosti při setkání s místními lidmi. Také trochu vůle porozumět místní kultuře a naučit se aspoň pár slov v rusínském jazyce. Takhle to přece na Podkarpatské Rusi probíhalo doposud a podle mě není žádný důvod ke změně.

Vím, že značené stezky zvýší turistický ruch a tím poněkud vylepší živobytí místních obyvatel. Podívejme se ale, co udělal turistický ruch s Krkonošemi, Českým rájem nebo Šumavou ... hrůza podívat. Proč na Podkarpatské Rusi opakovat chyby, jakých jsme se dopustili u nás? Silné zážitky z téměř neporušené přírody Podkarpatské Rusi jsou zaručeny pro každého, kdo si sem

Foto archiv

troufne. Jaké zážitky si ale člověk odnese z předlidených Krkonoš, kde na každém kroku naráží na horskou „boudu“, lanovku, sjezdovku, kde i na samotném hřebeni u pramenů Labe jezdí auta? Citlivý člověk, který sem vyrazí za přírodou a nikoli za povyražením nebo sportovním výkonem, si odnese jen pocit hnusu a zlosti.

Pokud chce někdo místním lidem na Podkarpatské Rusi pomoci v jejich často těžkém životě, necht' nalezne způsob, který nepřinese víc škody než užítku! A kéž by se šetrnější přístup

podařilo uplatnit i v turistice těžce zkušných českých horách!

Nepochybují o tom, že značení cest na Podkarpatské Rusi je vedeno ryzím nadšením a dobrými úmysly. Je však prvním krokem k tomu, aby bylo zničeno drsné kouzlo karpatské přírody, jaké mám rád já a předpokládám, že i většina z těch, kdo nyní na Podkarpatské Rusi na stromy a kameny kolem cest malují barevné pruhy.

MILOŠ MALEC

Jak to začalo a jak pokračuje?

Vedení SPPR se patrně odstěhuje do Brna. Po rozepřích ve výkonném výboru část členů rozumně ustoupila snaze pana ing. Libora Chytilka chopit se otěží a pokud to valná hromada schválí, předá mu je jako výraz ochoty nepřispívat k dalšímu osočování. Jestliže v Praze a Brně jsou sídla řady nejvyšších úřadů a Ústavního soudu, tak proč by ve druhém největším a nejvýznamnějším městě republiky nemohlo být i to naše?

Jenže... Jako dlouholetý člen výkonného výboru vím o tlacích a různých výpadech ne snad od brněnské odbočky jako celku, ale především od pana Chytilka. Ty trvají nepřetržitě zhruba od doby, kdy Praha uspořádala Světový kongres Rusínů v roce 2001. Krátce po něm náš slavný člen, Alexa Bokšay, po výměně dopisů s panem Moldavanem - Rusínem, jenž se ozval až z dalekého Toronta (s jeho bratrem byl Alexa před válkou v důstojnické škole v Užhorodě), předal dopis sekretářce Společnosti s nabídkou daru 5 tisíc dolarů pro Společnost. Peníze byly určeny na vypravení autobusu starších členů SPPR, kteří prožili dětství na Podkarpatské Rusi a nemají dost prostředků na to, aby se tam ještě jednou podívali.

Duše celé naší Společnosti, paní Minaříková, podle kartotéky začala oslovovat ty nejstarší. Někteří ze zdravotních důvodů s lítostí odmítli, ale alespoň se těšili, až ti šťastnější o svých zážitcích z cesty do nezapomenutelných míst budou vyprávět a psát do našeho časopisu. Jiní se začali těšit. Tu náhle se chtěl chopit iniciativy právě pan Chytilk, zjistil kontakt na pana

Moldovana a začal s ním jednat o tom, že by autobus, s nímž jezdí se svou CK Subcarpatia, mohl zajistit sám...

S paní Minaříkovou jsem pojal podezření, že by připravil spíš zájezd populárních osobností, např. brněnských herců, což nespňuje přání sponzora. Zřejmě to tak bylo. Když se sponzor dozvěděl o těchto snahách, požadoval vrácení už zaslanych peněz, zanechal však z nich tisíc dolarů na podporu humanitárních aktivit na Podkarpatské Rusi, které uskutečňoval pan Palarčík z Českého Těšína. Ten obětavě vypravoval kamiony s humanitární pomocí do oblasti mezi Užhorodem, Iršavou a Tačovem. Často do těchto akcí investoval i vlastní důchod.

Od té doby se podle mého názoru datuje „válčení“ pana ing. Chytilka s částí výkonného výboru; chtěl jsem to sdělit veřejně našim členům, aby bylo kapku jasno.

Ale chci být objektivní a pouze nekritizovat: Panu Chytilkovi se opravdu podařil zájezd s jeho cestovkou v březnu 2002 do Užhorodu na odhalení pomníku TGM. Všichni účastníci, včetně mne, uznávali organizační schopnosti a zaslíbené průvodcovství vedoucího zájezdu. Z toho jsem také vycházel, když jsem paní Kateřině Chudové ze Rytyně doporučil cestu za sestrou ve Svaljavce s CK Subcarpatia. Na výboru mi pan Chytilk slíbil, že ji tam vezme, i když je Svaljavka mimo trasu jeho zájezdu, pokud zaplatí cenu celého zájezdu. I když se jednalo o nemalou částku, nakonec se paní Kateřina rozhodla, že na to přistoupí. Bylo pro ni štěstí, že na prahu osmdesátky si s sebou vzala vnuka,

bez něhož by asi těžko snášela, co se jí stalo: proti předchozí dohodě byla vysazena na prahu noci v Užhorodě. A za své se musela domluvit na co nejnižší ceně s taxikářem... Peníze, které měla pro svou sestru a její dceru, tak vlastně převážně zůstaly na silnici.

Panu Chytilkovi nedodržení slibu odpustila, nakonec to byla poslední možnost, kterou ji poskytl Osud, neboť v následujícím roce sestru i její dceru odešly do rukou Pána Boha...

Závěrem: Nám „Pražákům“ bylo panem Chytilkem především vyčítáno, že nemáme vlastní odbočku. My jsme si ale kladli hlavní cíl, když už žijeme v místě, kde v roce 1990 byla Společnost založena, abychom dělali především pro celek. Pro všechny jsme připravili a vydali řadu brožur a knížek; pro mezinárodní organizaci Rusínů jsme uspořádali organizačně náročný Světový kongres Rusínů; pro ně pořádali besedy a vzdělávací akce (m.j. s fotbalistou Alexem Bokšayem, s historikem Karlem Richterem, s předsedou Světové rady Rusínů profesorem Magocsim aj.), řadu výstav výtvarných děl i fotografií, přednášek v Národním muzeu apod. Chodili na ně nejen „Pražáci“ – tedy vlastně jakási neformální podoba pražské odbočky, ale i mimopražští členové a příznivci.

Od doby, kterou výše uvádím, kritizuje pan Chytilk kdekoho, napadá různé členy výkonného výboru. Kvůli obstrukcím a svárům, které pan Chytilk vnáší do jednání, odešla z výboru celá řada aktivních a obětavých lidí.

VLASTIMIL SVOBODA

O odškodnění za nemovitosti na Podkarpatské Rusi

Byl jsem vyzván, abych napsal další průběžnou zprávu o stavu projednávání návrhu zákona o odškodnění (k měsíci únoru 2009). Finální odpověď hned na začátku zní - domníval jsem se, že v tuto dobu už bude projednávání dále. Ten, kdo četl moje předcházející příspěvky na toto téma však ví, že mé úvahy či přání skoro vždycky předbíhaly pozdější skutečnost.

Ve svém posledním příspěvku jsem časově odhadoval předpokládané kompletní schválení zákona na měsíc duben, maximálně květen 2009. Měl jsem za to, že oddechové časy již má návrh zákona vybrány – vždyť první čtení návrhu se konalo v dubnu 2008! - tedy před prázdninami poslanců. Čas jejich dovolené jsem ctil a v průběhu léta je neobtěžoval.

Zdržení přineslo také dvojí projednávání v ústavně právním výboru parlamentu, kde jsem musel čelit obavám některých poslanců před znovuotevřením tzv. Pandořiny skříňky s odškodňováním. Konkrétně jsem čelil otázkám a obavám o prolomení Benešových dekretů, o prolomení hranice 26. února 1948, a také úvahám o možnosti, že sudetští Němci budou našim případem povzbuzeni apod.

Vysvětlení je pro každého příslušníka (nejen) naší generace jednoduché: Benešovy dekrety byly přece namířeny proti zrádcům a kolaborantům, v únoru 1946 šlo o znárodnění, Sudeťáci nemají s našim případem nic společného atd. Nás se týká zákon a mezistátní smlouva – to vše z let 1945 a 1946.

Přesto hlasování o tom, zda ústavně právní výbor propustí návrh zákona do druhého čtení, bylo 11 pro, 4 proti, 3 se zdrželi hlasování. Nedělejme si iluze – i když máme stoprocentní pravdu, nebudou všichni poslanci pro návrh zákona hlasovat.

Je přitom zároveň třeba uvést, že poslední, tzv. komplexní pozměňovací návrh dosti očesal ten původní a někteří oprávnění žadatelé patrně ne najdou možnost svůj případ vyřešit podle zákona.

Užhorod 1921

Naštěstí soudní řešení jsou v dosti pokročilém stavu a tam by se asi některé případy dořešily. Jako skutečně dobrý tah se ukázalo zaslání naší stížnosti k Evropskému soudu do Štrasburku. Hromadná stížnost byla odeslána 20. prosince 2006. Případ 228 stěžovatelů bude asi letos ve Štrasburku řešen.

Před druhým čtením a hlasováním ve třetím čtení v Poslanecké sněmovně nemáme ani přes

naši pravdu, ani navzdory naší oprávněné argumentaci, že ČSR od SSSR peníze dostala (což mi písemně potvrdil pan ministr financí Kalousek) jistotu. Nejsem přesvědčen, že hlasování dopadne výraznou většinou.

I pan ministr Kalousek mi v osobním rozhovoru říkal: „Sudte se.“ Námitku, že většina žadatelů je ve stáří kolem 80 let, nechce slyšet.

Také vláda se k našemu problému postavila negativně.

Na únorové schůzi parlamentu, kde byl náš bod pevně zařazen, k jeho projednávání nedošlo, protože se na něj časově nedostalo.

Mluvil jsem však s poslankyní – zpravodajkou, která mne ujistila, že má druhé čtení již domluvené na březnovou schůzi. Třetí čtení bude zřejmě také v březnu.

Potom následuje jednání v Senátu. Tam jsem již začal jezdit a vyjednávat o hladkém průběhu. Takže si myslím, že podpis pana prezidenta by naše martyrium ukončil v květnu 2009. Uvidíme, jestli jsem byl zase příliš optimista, ale myslím, že před prázdninami by měl být zákon schválen. (Žadatelé které zastupuji, jsou informováni podrobněji.)

Tím bych šedesátiletý problém i svou osm let trvající práci považoval za skončenou. Zavázal jsem se k tomu jako jeden ze tří zakladatelů našeho občanského sdružení, končím ji však sám.

Děkuji redakci časopisu, že jsem měl možnost své poznatky a postupy práce publikovat.

Ing. JOSEF HAVEL
předseda občanského sdružení
Podkarpatská Rus

Došlo po uzávěrce: Poslanecká sněmovna na své schůzi dne 18. 3. 2009 propustila návrh zákona do třetího čtení.

KRÁTCE ODEVŠAD

* **Země beze jména aneb Toulky Podkarpatskou Rusí** – tak se jmenoval úspěšný pořad fotografa a humanitárního aktivisty Ivo Dokoupila, který měl premiéru 12. února 2009 v brněnském Planetáriu. Autor je svými výtečnými fotografiemi z Podkarpátí znám i čtenářům našeho časopisu.

* **Zemřel Bedřich Skočdopole**, dlouholetý věrný člen naší Společnosti. Měli jsme ho rádi, budeme dlouho vzpomínat za jeho upřímný, vřelý vztah k Podkarpatské Rusi.

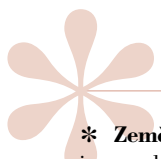
* **Projekt Turistické známky** na Ukrajině oslavil 1. narozeniny. Jeho vývoj můžete průběžně sledovat na stránkách www.turystyceni-marky.com.ua. Pro informaci - do sbírky byly mj. přidány další známky: No. 21 - Klášter sv. Onufrije - XIII. stol., r. 1298 - Lavriv + Zakladatel kláštera kněz Lev (1228-1301) - první známka věnovaná Lvovské oblasti. (V tomto klášteře je možné po dohodě za rozumnou cenu i přespat.) No. 31 - Jeskyně Mlynky - Speleoclub Crystal Čortkiv - první známka v Těrnopolské oblasti, kde se nacházejí největší sádrovcové jeskyně na světě. Byla přidána i nová VTZ: 2. VTZ – 1938 * Tábor u Siněvíru * 2008 – známka věnovaná 70. výročí táboření slavného Foglarova skautského oddílu Dvojka na Podkarpatské Rusi. Její prodej je plánován v blízkém Muzeu lesa i splavu (Muzeum lesa a voraštví), prozatím se prodává v Četnické

stanici v Koločavě. Přidány nové kategorie dřevěných kostelů, jichž je na Ukrajině evidováno přes 3.000 – což je nejvíce v Evropě; najdete tu i mnoho dřevěných větrných a vodních mlýnů, ale třeba i nemocnici. Děkuji všem sběratelům, kteří nám zaslali jakékoliv informace o dostupnosti TZ na prodejních místech, ale i připomínky a návrhy pro vylepšení naší práce. Vladimír Hulín-Mihalec

* **Jubilejní 10. Světový kongres Rusínů** se bude konat 4. – 7. června 2009 v Ruském Keresturu v Srbsku, jeden z kongresových dnů se uskuteční v Petrovcích v Chorvatsku. Rozhodlo o tom zasedání Světové rady Rusínů, jehož poslední zasedání bylo 13. února v Prešově. Na kongresu se opět sejdou Rusíni z Evropy i zámoří. Podle stanov světové rusínské organizace může přijet z každé země, která je v SKR zastoupena, 10 delegátů a 5 hostů.

(ap)

Vážení členové Společnosti přátel Podkarpatské Rusi!

Koncem příštího roku dovrší naše Společnost dvacetiletí trvání. Mnozí z vás si určitě vzpomenete na naši 1. ustavující valnou hromadu, na které se koncem roku 1991 sešlo v Praze asi 200 účastníků a mezi kterými bylo ještě mnoho těch, kteří v období 1. republiky prožili na Podkarpatské Rusi několik let, aby se tam všemi svými silami a vědomostmi zapojili do přeměny tamní společnosti z podmínek mnohdy středověkých do úrovně budoucí vyspělé společnosti.

V tomto svém příspěvku se však nechci zaměřit na připomenutí všeho toho, k čemu jsme na počátku naší existence směřovali a čeho jsme následně dosáhli - to nás snad očekává až v období blížícího se výročí.

V činnosti naší Společnosti ovšem již dlouhou dobu řešíme jinou, doslova existenční problematiku, která naši práci a vzájemné vztahy zásadně narušuje. Spočívá totiž v rozdílném názoru členů výkonného výboru na zaměření a cíle Společnosti. Zejména účastníci několika valných hradb byli mnohdy svědky vzrušených diskusí, zda naše Společnost a její členská základna postupně ztrácí původní opodstatnění být občanským sdružením s hlavní motivací sledování české historie a také její budoucnosti ve vztahu k Podkarpatské Rusi - samozřejmě ve spolupráci její české a rovněž menšinové rusínské členské základny nebo zda se má v situaci postupného úbytku zakládajících členů nyní zaměřit především na zájmy a cíle občanů Ukrajiny, kteří se hlásí k rusínské národnosti, stávají se postupně občany s trvalým nebo dlouhodobým pobytem v naší republice a mají zájem se zařadit do její multinationální společnosti.

Přitom ovšem od počátku těchto vzájemných rozporů bylo zřejmé, že v naší Společnosti bylo a bude možno vytvářet činnost a zajišťovat zájmy pouze pro specifické složení dosavadní členské základny. Není tedy možno tuto činnost spojovat se zájmy těch Ukrajinců - Rusínů, kteří se do republiky postupně přemisťují za prací a mají zcela odlišné zájmy a cíle, jež proto není možné v naší Společnosti úspěšně zajišťovat,

S uspokojením je proto třeba konstatovat, že v současné době dochází k zásadnímu pozitivnímu vývoji:

1. Dne 31. ledna 2009 bylo v Domě národnostních menšin v Praze ustanoveno nové občanské sdružení **Klub Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi** zájmové národnostní občanské sdružení, které vytváří do budoucna základnu pro sdružování především - Rusínů, občanů Ukrajiny. Vytvořily se tak podmínky, které jsou v souladu s oficiální národnostní politikou České republiky podporující sdružování občanů všech národností žijících na našem území při jejich začleňování do občanské společnosti.

Je nepochybné, že právě pro Rusíny se konečně vytváří podmínky pro jejich zviditelnění v širokém národnostním spektru

Foto archiv

naší společnosti a že bude třeba je plně využívat a rozvíjet.

2. Současně dochází k podstatným změnám v činnosti naší Společnosti: po odchodu několika pražských členů z výkonného výboru již na valné hromadě 2008 a ukončení činnosti dalších do konce roku, resp. do letošní valné hromady, se výkonný výbor prakticky rozpadl. Rovněž po výzvě uveřejněné v časopisu č. 03/08 se k práci ve VV nikdo nepřihlásil.

V této situaci se v listopadu minulého roku, v průběhu členské besedy brněnské odbočky dne 8.11., několik jejich převážně mladých členů sešlo se zástupci výborů odboček v Brně a Jindřichově Hradci a členy revizní komise Společnosti, aby projeвили svůj zájem o práci v obnoveném výkonném

výboru. O tuto činnost se hlásili již dříve, původně jsme s nimi počítali pro doplnění výboru odbočky. V naléhavé situaci nutnosti co nejdříve řešit kritický stav v dosavadním výkonném výboru tak zásadně přispěli k vytvoření podmínek pro plynulý přechod do další etapy činnosti Společnosti.

Tito zájemci se o historii nebo současnost Podkarpatské Rusi zajímají již delší dobu - buď v rámci studijní činnosti nebo z osobního zájmu.

Jejich charakteristiky jsou otištěny v tomto čísle časopisu, společně s charakteristikami dalších kandidátů, kteří ve výběrech odboček již pracovali a chtějí je zastupovat v obnoveném výkonném výboru.

(Pokračování na straně 12)

Kandidáti do výkonného výboru Společnosti přátel Podkarpatské Rusi / 2009

Ing. Dita DESOVÁ – Lukovany
Narozena 1969 v Brně, vzdělání: Vysoká škola zemědělská Brno – agronomická fakulta, obor zootechnický, povolání: učitelka, členkou Společnosti od r. 2009, zapojení do činnosti: etnografie, výstavy, vystoupení souborů, účetnictví.

„Zajímám se o život na Podkarpatské Rusi – zvláště v horských vesnicích, jen málo dotčených současnou civilizací. Soužití obyvatel s přírodou. Uchování tradic – včetně rusínského jazyka. Hledání stop dvacetiletého dobrovolného včlenění tohoto území do 1. Československé republiky.“

Ing. Libor CHYTILEK – Brno
Narozen 1935 v Užhorodě (otec inženýr u Ředitelství státních lesů a statků v Užhorodě), vzdělání: Vysoké učení technické Brno – stavební fakulta, obor konstruktivně – dopravní, povolání: dopravní inženýr, – nyní důchodce, členem Společnosti od r. 1991, zapojení do činnosti: Postupně člen výkonného výboru (1991), zakladatel a předseda výboru brněnské odbočky (1992),

zakládající člen OS „Podkarpatská Rus – náhrada majetkové újmy“ (2001), vlastník cestovní kanceláře SUBCARPATIA – Brno (1997), člen výboru Sdružení národnostních menšin při Magistrátu města Brna (1998), organizátor sjezdů Spolku Kantorských Mukačeváků (2006).

„V záměru naplňování poslání a cílů naší Společnosti jsem v minulých letech a v různých funkcích uvedených občanských sdružení vytvořil a rozvinul řadu přínosných kontaktů a vztahů nejen mezi občany České republiky, ale především mezi jednotlivci a organizacemi obou států. Tento vztah nyní vytváří dobrou základnu pro naši budoucí práci. Po přenesení sídla Společnosti do Brna chci ještě několik let v tomto úsilí pokračovat, nyní se skupinou mladých a nadšených lidí z Brna a jeho okolí, ale také z dalších odboček v České republice“.

Ivana KLADENSKÁ – Brno
narozena 1951 v Brně, vzdělání: Obchodní akademie, povolání: učitelka, členkou Společnosti od r. 2002, zapojení do činnosti: členkou výboru odbočky od r. 2005.

„Můj otec se narodil na Podkarpatské Rusi – v obci Lazy u Volovce, kde máme dodnes příbuzné a udržujeme s nimi styky. Doposud jsem vykonávala funkci zajišťování finančního hospodaření odbočky a organizace členských besed. Jsem připravena pomáhat v další činnosti Společnosti“.

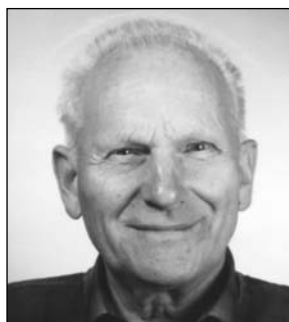
Mgr. Petr KOZELKA –
Skalice nad Svitavou
Narozen 1983 v Protivíně, vzdělání: Masarykova univerzita Brno – fakulta sociálních studií, obor: mediální studia a žurnalistika, filosofická fakulta: doktorand Historického ústavu, povolání: redaktor deníku Právo, členem Společnosti od r. 2008.

„O Podkarpatskou Rus a zejména o její dějiny v první polovině 20. století se zajímám přibližně pět let. Tomuto tématu jsem se věnoval jak ve své bakalářské, tak i ve své diplomové práci a ve výzkumu pokračuji i jako doktorand. Společnosti mohu nabídnout jak svoje zkušenosti redakční, t. j. při tvorbě časopisu, tak i své znalosti historie této „Země beze jména““.

JUDr. Ludmila KRÁTKÁ – Brno
narozena 1952 v Jihlavě, vzdělání: Masarykova univerzita Brno – fakulta právnická, povolání: advokátka, členkou Společnosti od r. 2007.

„Mám zájem o práci ve výkonném výboru Společnosti, pokud bude pracovat v Brně. Mohu obstarávat právní problematiku Společnosti – rejstříkové věci, kontakty s ministerstvy. Na činnosti Společnosti se mohu podílet v oblasti obstarávání informací pro potřeby turistiky a rekreačního cestování na Podkarpatskou Rus a zpětně zajišťování informací o poměrech v České republice pro zájemce o turistiku a rekreaci v našem kraji“.

Ing. Arnošt MADER – Brno
Narozen 1932 v Tepličkách v Č., vzdělání: Vysoké učení technické Brno – stavební fakulta, specializace: dopravní stavby, povolání: stavební inženýr – nyní důchodce (průvodce cestovního ruchu, asistent zrakově postižených), členem Společnosti od r. 2007.

„Ve svém životě jsem procestoval mnoho zemí Evropy i světa. Od roku 1998 doprovázím naše turisty na Podkarpatskou Rus. Proto se hodlám ve výkonném výboru Společnosti angažovat v cestovním ruchu, přednáškové činnosti a na tvorbě propagačních materiálů“.

Rudolf ŠTURSA – Brno
narozen 1927 ve Volovém (otec živnostník ve Volovém, matka byla rusínské národnosti), vzdělání: Obchodní akademie – Brno, zaměstnání: umělecký fotograf (člen Unie výtvarných umělců ČR) – nyní důchodce, členem Společnosti d r. 1991, zapojení do činnosti: Zakladatel a člen výboru brněnské odbočky (1992), zakládající člen OS „Podkarpatská Rus – náhrada majetkové újmy“ (2001)

„Jako člověk bytostně spjatý s Podkarpatskou Rusí jsem se ve své práci věnoval fotografickému ztvárnění její horské přírody a tamních obyvatel. S mojí výstavou fotografií se v průběhu minulé doby seznámili občané téměř dvaceti měst České republiky a Zakarpatské oblasti Ukrajiny. Přispěl jsem rovněž podstatným podílem k zajišťování nároků českých občanů na náhradu majetkové újmy za nemovitý majetek zanechaný na Podkarpatské Rusi po jejich nuceném odchodu z tohoto území v období souvisejícím s 2. světovou válkou. V tomto směru chci i v budoucích letech pracovat ve prospěch naší Společnosti.“

Foto archiv

Dagmar BŘEZINOVÁ, Společnost přátel Podkarpatské Rusi, Dům národnostních menšin, Vocelova 3, 120 00 PRAHA 2 nebo Ing. Libor CHYTILEK, Škrochova 35, 615 00 BRNO 15,

Nemusíte psát, pokud s navrhovanými změnami souhlasíte, určité však napište, pokud máte jakékoliv připomínky nebo návrhy.

Vážení přátelé – dámy a pánové, mnozí z vás si možná kladou otázku, proč dochází k uvedeným změnám, proč nemůžeme pokračovat v naší činnosti v dosavadním zaměření ?

Odpověď je jednoznačná: vedle výše uvedených důvodů naše téměř dvacetiletá existence představuje časový posun jedné generace – bohužel nás, lidí vyššího věku, kteří postupně ztrácí síly a motivaci pro tuto práci. Navíc při této práci ve Společnosti jsme nesledovali a proto ani nenaplňovali připomínání a hodnocení odkazu našich předků v jejich přínosu pro Podkarpatskou Rus v období první ČSR. Tím jsme rovněž nevytvářeli pevný základ pro jeho pravdivé a trvalé začlenění do historie našeho státu a rovněž do historie dnešní Zakarpatské oblasti Ukrajiny.

Ještě stále se setkáváme na Podkarpatské Rusi s lidmi, kteří nám se slzami v očích připomínají naši společnou historii v jejich zemi. Současně tam ale pozorujeme jiné trendy, kdy je náš přínos pro Podkarpatskou Rus popírán nebo zlehčován a podceňován jako nepřínosné období jejího dosavadního vývoje. O tom by mohli někteří z nás uvést reálná fakta.

Proto musíme a budeme v naší práci pokračovat. Již nyní existuje řada dlouhodobých kontaktů vzájemné spolupráce a podpory mezi občany a institucemi obou států, zejména příbuzenských styků, družebních vztahů, spolupráce ve zdravotnictví, školství, vědě, kultuře, turistice, obchodní výměně, zaměstnávání občanů Zakarpatské oblasti, při humanitárních akcích, adopcích na dálku a v řadě dalších činností.

Zájemci o práci v doplněném VV se přihlásili dobrovolně a jsou připraveni se na ní podílet. Chceme do ní zapojit vás a vaše potomky, přátele a známé – všechny, kteří se nadchlili pro minulost a současnost Podkarpatské Rusi.

O možnostech vaší spoluúčasti budete informováni prostřednictvím časopisu Společnosti – další informace si přečtete v jeho čísle 2/09.

Ke zdaru naší budoucí spolupráce

Vážení členové Společnosti přátel Podkarpatské Rusi!

(Dokončení ze strany 11)

Předpokládáme, že od května 2009 bude doplněný VV pracovat asi v 10-členném složení – v návaznosti na budoucí rozsah činnosti bude možno počet členů upravit.

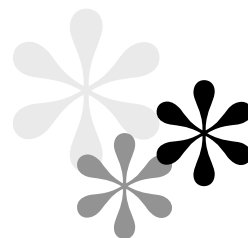
K jakým změnám dojde v nejbližší době?

- Navrhujeme, aby od 1. května 2009 bylo sídlo Společnosti přátel Podkarpatské Rusi přeneseno do Brna, současně s činností jejího výkonného výboru. V této souvislosti budou provedeny všechny potřebné změny navazující na činnost Společnosti – jejich rozsah bude upřesněn a zajištěn ve vzájemné spolupráci dosavadních členů VV a jeho

revizní komise, k ukončení činnosti v Praze a zahájení činnosti v Brně.

- S podporou Magistrátu města Brna bude pro sídlo Společnosti a činnost jejího výkonného výboru poskytnuta samostatná místnost v areálu Staré radnice v Brně – s možností využití několika sálů pro výstavní a přednáškové akce pořádané Společností, s předpokládanou dobou využívání od počátku června 2009.
- Veškerá činnost spojená s vydáváním časopisu bude od čísla 2/09 zajišťována z Brna, kontaktní spojení (pro zasílání příspěvků):
Mgr. Petr KOZELKA,
SKALICE n. Svitavou č. 27, 679 01
tel.: 602 329 936,
e-mail: Evbade@gmail.com
- Všichni členové se mohou ke změnám v činnosti Společnosti, k navrhovanému složení obnoveného výkonného výboru a k dalším záležitostem (podle vlastního uvážení) vyjádřit písemně, a to v rámci výše uvedených setkání nebo na adresy:

**DOSAVADNÍ ČLENOVÉ
A NOVÍ ZÁJEMCI
O PRÁCI VE VÝKONNÉM
VÝBORU SPPR**

Родный край

Додаток до новинки Podkarpatská Rus (Прага – Пряшів)

Не люб свій народ
зато, же в славный,
але зато, же в твій.

Александр Духович

Марія МАЛЬЦОВСКА

З найновшій карпаторусиністики

По 1989 році, кідь Русини здобили свою ідентичність і були визнані як народна меншина на Словакії. Кідь були заложены Народны новинки, часопис Русин, зачали ся выдавати книжки красной, публіцистичной, історичной і научной літературы. А тым ся зачав розвой русинського языка у вышлых сферах, што было коруноване ёго кодифікаціём у 1995 р. Настідно взимать Інштуту реґіональных і народностных штудій Пряшівской універзіты в Пряшіві, а в 2008 році Інштут русинського языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшіві. Выслідком такой активізації суть публікації з области русинського історії русинського языка, культуры, етнології, літературы домашній продукції. Активізуе ся видавательське діяльство і за границями Словакії, всяды там, де жыють Русини.

З домашній русинсько-словацкой продукції в области карпаторусиністики были плодны, главно 2007 і 2008 roky, почас котрых вышли такы зборнички, як: Jazyková kultura a jazyková norma v rusinskom jazyku. Jazykova kultura i jazykova norma в русиньскім языку. Prešovská univerzita v Prešove Ústav regionálnych a národnostných štúdií, Prešov 2007., s. 176., zost. Anna Plišková, Русинський язык межді двома контрессами. Зборник рефератів з III. Меджінародного конгресу русинського языка, Краків, 13. – 16. 9. 2007. Світовий конгрес Русинів, Інштут русинського языка і культуры Пряшівской універзіты в Пряшіві, Пряшів 2008, с. 239, ed. Anna Plišková, Rusínska kultura a školstvo po 1989 (Zborník vedeckých a vedecko-populárnych príspevkov I.). Prešovská univerzita v Prešove Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, Prešov 2008, s. 264, ed. Anna Plišková. Послідній з них містить в собі статі домашніх русинсько-словацких, але і заграничных авторів із Сербії, Хорватії, Польщі, Мадярії, Підкарпаття. Світовий конгрес Русинів выдав публікацію Русинський язык на Словенську (Короткий нарис з історії і сучасности), Пряшів 2008, с. 204, в котрій авторка А. Плішкова ся заміряла на історія рішіння русинського языкового вопросу на Словакії і на фунгованя того языка на практиці.

Павел Роберт Маґочій, професор Торонтской універзіты і член Кралёвской академії наук Канады є автором вєдє як 700 зазнамів, публікацій, статей. Міджі нима ся находить і Encyclopedia od Rusyn History and Culture, котра вышла у співавторстві з Іваном Попом у 2001 р. (University of Toronto Press Toronto Buffalo London), с. 520. Тота репрезентативна, перша своєї сорты книжка охоплює главных представителей русинської культуры, літературы, історії, манує розлічны культурно-народностны, полігичны і релігійны направління і ґрупованя Русинів скоро з цілого світа. Є зроблений переклад до українського языка, а планує ся і русиньска версія той книжки.

В Польщі у 2004 р. виходить книжка П. Р. Маґочія Русинський язык. Uniwersytet Opolski – Instytut filologii Polskiej, s. 482. Тота книжка є выслідком сполупраці лінгвістів із славянських країн в рамках програму Spoločné premeny jazykov slovanských, котрым ся дефіновав русинський язык як 14. славянський язык.

Много читателів здобыла книжка П. Р. Маґочія Národ zdnikadiaľ. Ilustrovaná história karpatských Rusínov. /Komentáre k ilustráciám: Valerij Pađak; preklad z ukrajinského jazyka: Anna Plišková, preklad

textov na mapách a ich úprava: Alexander Zozulák. Slovenské národné múzeum – Múzeum rusínskej kultúry v Prešove, Rusín a ľudové noviny, Prešov 2007. s. 120. Є то дуже інтересне читаня о історії Русинів з ориґінальнума добовыма фотографіями. Книга до того часу вышла по українськы, по анґліцкы, по русиньскы і по румынськы.

Аї проблематиков фонології русинського язык ся занимає книжка шкотьского Америчана Стефана Пю: A New Historical Grammar of the East Slavic Languages. Volume I: Introduction and Phonology. Lincom Europa 2007, с. 129.

Русиньскій поезії од найстаршых час аж по сучасность присвятила обширну монографію Елейн Русинко з Канады: Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus'. University of Toronto Press. Toronto Buffalo London 2006, s. 560.

Нашы приятели із Сербії ся тязж можуть похвалити своіма найновшума публікаціями. Вопросы русиньскых традицій ся занимає обширна етнологічна книжка Любомира Медешия Руска традиция, Дружтво за руски язык, літературу і культуру, Нови Сад 2007, с. 519. Книжка Гелены Медешинной Язык наш насущни, Дружтво за руски язык, літературу і культуру, Нови Сад 2008, с. 262, розберать штандардизацію русинського языка в Сербії од часів кодифікації в 1923 році Габрієлом Костелником аж по сучасны тенденції розвою русинського языка у Войводині.

З Хорватії сьме зазначили книжку Евгенії Барічовой Rusinski jezik u procjepu prošlosti i sadašnjosti. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb 2007, s. 368. Є то подробна анализа русинського языка в бывшій Югославії.

Русиністы, україністы і міджінародна карпаторусиністика добрі знає мено уж небіжчыка Іштвана Удварія (1950 – 2005) з Ніредьгазі з Мадярії, заснователя і першого ведучого катедры української і русиньской філології Ніредьгаской вышшой школы, котрый ся заслужыв осприштування цінных історичных письменных памяток карпаторусиньской культуры. Він іщі почас жывота ся рїхтовав перевыдати Нягівьску постїлду, (Няговские поучения) на основі петербургского выдання 1914 – 1921 Алексея Леонідовича Петрова. Копію того выдання він роздобыв, але передчасна смерть перервала ёго планы. Зато тото факсімїлле із передловом Андрана Золтана (едітор) і вступнов статєв Ласла Дяже виходить у 2006 р. як посмертна пощыность ёго сполупрацовників із споминанной школы на 226 сторонках. Є то цінный документ, який наочно свідчить о тім, же русиньський язык ся хосновав на практиці уж в 16. сторчю.

На Підкарпатю виходить в посліднім часі множество публікацій з русиньсков проблематиков. Русиньський язык без всяких похыб доповнює і рощыряє двотомный словник Ігора Керчі: Словник русинсько-руськый, ПоліПрінт, Ужгород 2007, Т. I. А – Н, с. 608, Т. II. О – Я, с. 608.

Капіталов работ є публікація ордінарного професора славянської філології Тартуской універзіты з Естонії Александра Дуліченка: Письменность и литературные языки Карпатской Руси (XV – XX вв.). Вступительная статья. Тексты. Комментарии.

Издательство В. Падыка, Ужгород 2008, с. 904. Автор ся занимає славянськыма мікроязыкыма. Книжка, яка недавно вышла з друку, подавать характеристіку і приклады русиньской письменности з кінця XIV сторіча аж по сучасность. Зыйдє ся каждому, хто хоче мати представу о розвоі літературного языка Карпатской Руси. Є ту охоплена релігійна письменность, світська, приклады з научных, публіцистичных, учебниковых, урядных, літературных і інших текств цілого карпатського ареалу і Америки. Также мож ту найти творы А. Духовича, Е. Кубека, але і Петра Мурянки (Петра Трохановского), Штефана Сухого, Дюры Папгаргаї, Марії Мальцовской і інших.

Споминаны публікації представляють лем часть з творчых снаг сучасных карпаторусиністів. Обсяглов і широкопланов є нам видить красна література регіону Карпатской Руси, яка сі але выжадує окремый приступ.

Осиф КУДЗЕЙ

Подяка

Кідь бы-м був малярём і знав малєвати, доволив бы-м собі ікону писати, ікону писати тобі, Божа Мати, бо ті мам за многы дары дяковати.

Кідь бы-м був співаком з голосом чудесным, мій спів бы ся доіс аж к бранам небесным – співав бы-м арії Пречістїї Марії за красный дар віры, любви і надії.

Наймилішу ролю, кідь бы-м був артистом, лем про тебе, Мати, трав бы єм наісто, тобі – святой Жєні Прєблагословенній жертвовав бы-м аплавз на одкрытїй сценї.

Кідь бы-м знав музичный настрой овладати, про тебе, Пречіста, хотів бы єм грати, несли бы ся тоны як звучачі давоны ку Твому, Мамочко, небесному трону.

Но я лем писатель той найнижшой класы, а в моїх стишочках не є тільки красы, наповнений вдяков повів єм сі прото, же ті подякую покїрным жывотом.

(Пацеркы, Русин і Народны новинки, 2008 р., стр. 22)

Rusínské národní obrození a fenomén podkarpatské malířské školy

V. Smutný osud podkarpatské malířské školy po sovětské anexi

(Dokončení z č. 4/2008)

V ždanovské kampani boje proti „kosmopolitismu“ sovětských ideologové postupovali podle principu divide et impera – rozděl a panuj. Podkarpatský umělci byli rozdělení na „dobré“ a „špatné“. „Dobřími“ byli uznáni z neznámých důvodů J. Bokšaj, A. Kocka, F. Manajlo. Dílo Erdélyiho bylo prohlášeno za nesrozumitelné a lidu cizí. Evropsky proslulý malíř byl

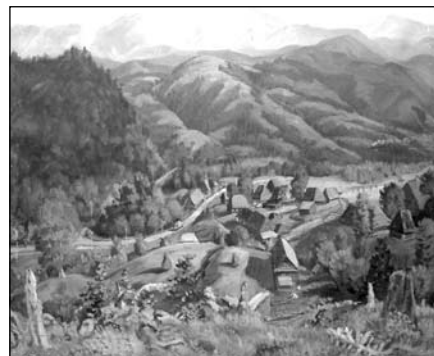
A. Kocka: Zasněžená vesnice

obviněn ze všech možných -ismů. Žák J. Bokšaje, talentovaný krajinář Z. Šoltés, původním povoláním řeckokatolický kněz, odmítl konvertovat k pravoslaví a byl proto vyhnán z fary v chudé horské vesničce Užok. Díky Šoltésovi se stalo malebné okolí této vesnice ve 30. a 40. letech 20. stol. Barbizonem podkarpatské malířské školy, a jeho fara místem častého pobytu J. Bokšaje, B. Erdélyiho, E. Grabowského a dalších. S odchodem Z. Šoltése zanikl i podkarpatský Barbizon... Mistr epické impresionistické karpatské krajiny, básník karpatských zimních motivů musel jít „na převýchovu mezi dělnickou třídou“ v dřevozpracující továrně v Užhorodu, kde mohl pracovat pouze v nočních směnách. V době Chruščovových reforem mu bylo dovoleno se vrátit k profesi výtvarníka, za což musel zaplatit několika obrazy ve stylu „socialistického realismu“. Jeho impresionistická díla se vrátila na výstavy až v 60. letech. Další žák J. Bokšaje a B. Erdélyiho, absolvent římské Akademie Umění A. Kocka, autor baladických krajin a epických žánrových obrazů, se z existenčních důvodů podřídil ideologickému tlaku komunis-

tického režimu, maloval sérii portrétů „partyzánů“ a „hrdinů socialistické práce“. K epické krajině a verchovinským typům se vrátil koncem 50. let v době Chruščovova oteplení.

Tragický osud potkal expresionistu F. Manajla. Absolvent Uměleckoprůmyslové školy v Praze byl silně ovlivněn českými expresionisty a surrealisty. Velký znalec huculského lidového umění a mytologie expresivně uplatnil své znalosti v monumentálních obrazech Huculů a Huculek, lidových huculských obřadů, téměř hororových pohádkových obrazů, svátečních i smutných událostí v životě svérázných karpatských horalů. Za války navštívil se skupinou maďarských a slovenských umělců a novinářů okupovanou Ukrajinu (Krivoj Rog, Zaporizha, Dnipropetrovsk). Z této cesty malíř přinesl mnoho náčrtů, jež měly velký význam jak umělecký, tak – a hlavně – dokumentární. Osud těchto kreseb je neznám. Tato cesta měla negativní důsledky pro Manajlův život, neboť v sovětském režimu mohl být kdykoliv obviněn z kolaborace. Možná právě proto se někdejší expresionista a surrealista stal po roce 1945 horlivým propagátorem socialistického realismu a na dlouhá léta ukryl své obrazy z třicátých a první poloviny čtyřicátých let. Začátkem 60. let v době Chruščovových reforem jeho synové, malíři nové generace, ho přiměli vytáhnout ze skryšle staré srolované obrazy a uspořádali v Kyjevě jeho autorskou výstavu. Obrazy „starého“ Manajla šokovaly kyjevské publikum, výstava se stala událostí číslo jedna na kulturní scéně ukrajinského hlavního města. Přední ukrajinská umělkyně, nositelka všech možných vyznamenání a cen, Tatjana Jablonska na tuto výstavu vzpomínala: „Výstava Manajla v Kyjevě se dotkla mého nehlubšího nitra a donutila mě se zamyslet – copak dělám já? Jasně jsem pocítila naléhavou nutnost najít cestu ze slepé uličky...“ Dodejme, že ze slepé uličky socialistického realismu. Sám Manajlo se pokusil o návrat ke svému stylu 30. let, avšak marně, už to nešlo. Nepodařilo se mu navázat na expresivitu a monumentalitu minulých let, jeho štětec maloval něco jiného, vznikaly obrazy jakéhosi „třetího Manajla“, ale scházela jim vnitřní naplň. Mefisto „socialistického realismu“ si vybral svou daň...

Podkarpatský výtvarníci byli zvyklí se zúčastňovat vystav v evropských kulturních centrech, avšak po válce se najednou ocitli v kleci, uzamčené neprůchodnými sovětskými hranicemi. Tuto situaci zvlášť těžce nesl B. Erdélyi, který před válkou střídavě působil v Mnichově, Benátkách, Paříži, Římě. Po smrti Stalina mu bylo dovoleno učit na Škole užitého umění v Užhorodu, ale při výkladu dějin umění nesměla padnout z jeho strany jediná zmínka o uměleckém životě na Západě. Těživá atmosféra komunistického režimu, izolace od vnějšího světa a finanční tíseň

F. Manajlo: Pod Píkujem

vedly k předčasnému úmrtí velkého umělce (1955). Někteří výtvarníci využili dohody SSSR se sousedními státy o spojení rodin a posléze jistého uvolnění a odešli do Maďarska nebo Československa (A. Doboš, L. Dvan-Šarpotoki, V. Borecký, F. Seman aj.). A právě v 50. letech, kdy podkarpatská malířská škola prakticky zanikla, sovětská propaganda začala halasně mluvit o jakési nové, socialistické „zakarpatské malířské škole“. Ve skutečnosti to byli někteří zlomení umělci starší generace a hlavně pováleční absolventi sovětských škol, mistři portrétů vůdců a žánrových obrazů „pracujícího lidu“ a „bojovníků za mír“.

IVAN POP

V. Borecký: Akt